

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА
METHODS OF TEACHING FINE ARTS

KİÇİKYAŞLI MƏKTƏBLİLƏRDƏ TƏSVİRİ SƏNƏT MƏŞĞƏLƏLƏRİ
VASİTƏSİLƏ ESTETİK-BƏSDİİ YARADICILIQ QABİLİYYƏTLƏRİNİN İNKİŞAF
ETDİRİLMƏSİ YOLLARI

Nərmin Tərhan qızı Bağırzadə
Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı
ORCID: 0009-0005-1455-7082
E-mail: bagirzadnrmin07@gmail.com

Açar sözlər: *kiçik yaşlı, məktəb, təsviri sənət, dərs, estetik, yaradıcılıq, qabiliyyət, incəsənət, uşaq.*

Ключевые слова: *младшего возраста, школа, изобразительное искусство, урок, эстетический, творчество, способность, искусство, ребенок.*

Key words: *young age, school, visual arts, lesson, aesthetic, creativity, ability, art, child.*

Kiçikyaşlı məktəblilər üçün təsviri sənət dərsləri – rəsm, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq və digər bədii fəaliyyətlər – estetik zövqün formalaşmasında və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafında əvəzsiz rol oynayır. Ümumiyyətlə, pedaqogikada estetik tərbiyə insanın həyatda gözəllikləri duya bilməsi və onlardan zövq alması, bədii qabiliyyətlərinin inkişafı kimi başa düşülür. Mütəxəssislər vurğulayırlar ki, estetik tərbiyə əqli (idrak) inkişafa da təkan verir: gözəllik hissi insan qəlbini saflaşdırır, onu yaxşı əməllərə yönəldir və həyatı dərinlən qavramağa yardım edir. Kiçik yaşlardan ailədə əsas qoyulan bu keyfiyyətlər məktəb dövründə təlim prosesində və sinifdənkənar fəaliyyətlərdə daha da inkişaf etdirilməlidir. Bu yaş dövründə uşaqların təfəkkürü daha çox əyani və obrazlı xarakter daşıdığı üçün incəsənət məşğələləri onların təsəvvürlərini ifadə etməsinə imkan yaradır. İbtidai sinif şagirdləri üçün vizual obrazlar vasitəsilə öyrənmək asan və cəlbedicidir; təsviri incəsənət dərslərində əşyaların forması, rəngi, quruluşu ilə tanış olmaq uşaqlarda həm diqqəti, həm də estetik hissləri gücləndirir. Məsələn, sadə bir rəsmi çəkməsi zamanı uşaq rəngləri qarışdırmağı öyrənir, ətraf aləmdəki formaları fərqləndirir və bununla da həm müşahidə qabiliyyəti, həm də təxəyyülü inkişaf edir. Beləliklə, təsviri sənətlə məşğul olmaq uşaqların gözəllik duyumunu, incə estetik hisslərini tərbiyə etməklə yanaşı, onlarda yaradıcı təxəyyül və təfəkkürü də stimullaşdırır.

Digər bir səmərəli yanaşma “sinektika” metodudur ki, burada uzaq və bir-birinə bənzəmə-yən anlayışlar arasında analogiyalar qurularaq uşaqların təxəyyülü fəallaşdırılır. Məsələn, şagirdlərə “Səsin rəngi olsaydı, hansı rəngdə olardı?” kimi sual verilib abstrakt anlayışları vizual formaya salmaq təklif olunur. Bu üsul uşaqlarda metaforik düşünmə və assosiasiya yaratma bacarığını inkişaf etdirir. Həmçinin nağıl və ya hekayənin tamamlanması üsulu kiçikyaşlıların çox sevdiyi yaradıcı tapşırıqlardandır. Müəllim yarımçıq bir hekayə danışır və ən həlledici yerində dayandırır; uşaqlardan isə hekayənin sonunu öz təxəyyüllərinə görə tamamlamaları xahiş olunur. Birinci sinif şagirdləri belə bir tapşırıq qarşısında heyranəmiz dərəcədə rəngarəng ideyalar irəli sürə bilirlər – kiminin hekayəsi xoşbəxt sonluqla bitir, kiminki daha macəralı çevrilir.

Bu cür məşğələlər uşaqlarda öz fikrini qurmaq, süjet yaratmaq, hadisələrin gedişatını təsəvvür etmək kimi yaradıcı keyfiyyətləri formalaşdırır.

Təsviri sənət dərslərində rol oyunları və improvizasiya elementləri də yaradıcılığı artırmağın yollarındandır. Məsələn, müəllim şagirdlərlə birlikdə “canlanan rəsm” oyunu qura bilər: uşaq çəkdiyi rəsmdəki obrazın (məsələn, ağac, heyvan və ya buludun) yerinə keçərək onun adından danışmağa çalışır. Bu zaman uşaq öz rəsminə yeni “həyat” vermiş olur, onu yalnız vizual deyil, həm də hekayəvi cəhətdən canlandırır. Bu tip improvizasiya oyunları uşaqların empatiya qurma, obrazlı düşünmə və ifadə qabiliyyətini genişləndirir. Yekunda şagird yalnız rəsmi çəkib qurtarmır, həm də yaratdığı personajı “danışdıraraq” onun dünyasına daxil olur ki, bu da yaradıcı təxəyyül üçün son dərəcə faydalıdır.

Bundan başqa, ibtidai siniflərdə tətbiq edilə bilən maraqlı üsullardan biri “yaradıcı modelləşdirmə” fəaliyyətidir. Uşaqlara müxtəlif materiallar (rəngli kağızlar, gil, plastilin, çubuqlar və s.) paylanılır və onlardan qeyri-adi nəşə düzəltmək tələb olunur. Məsələn, müəllim deyir ki, “gəlin təsəvvür edək, Mars planetində yaşayan bir canlı üçün ev düzəldək.” Uşaqlar əl işləri vasitəsilə tamamilə təxəyyül məhsulu olan obyektlər yaradırlar – hər uşaq Marsdakı “ev” üçün fərqli forma düşünür: biri kürə şəklində ev düzəldir, digəri qeyri-adi çıxıntıları olan qərribə bir quruluş hazırlayır. Əsas qayda odur ki, uşaq öz təxəyyülündə canlandırıdığı fikri maddi formada ifadə edə bilsin. Bu cür modelləşdirmə tapşırıqları nəticəsində şagirdlər həm estetik zövqlərini, həndəsi təfəkkürlərini inkişaf etdirir, həm də real həyatda mövcud olmayan bir şeyi özləri “icad” etməyin sevincini yaşayırlar.

Təsviri incəsənət məşğələlərinin sistemli və ardıcıl təşkili mühümdür. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərində təsviri sənət fənni I-IX siniflərdə hər həftə cəmi bir dərs saati tədris olunur. Yəni, təxminən 6–10 yaşlı (ibtidai) şagirdlərdən başlayaraq yeniyetmə dövrünə qədər uşaqlar həftədə yalnız 1 saat rəsm və bədii yaradıcılıq dərsi alırlar. Bu, bir çox digər ölkələrdəki praktika ilə oxşardır, lakin yaradıcılığın əhəmiyyətini nəzərə aldıqda bəziləri hesab edir ki, məktəbdə sənətə ayrılan vaxt daha çox ola bilər. OECD ölkələri üzrə aparılan təhlillərə görə, ibtidai təhsil pilləsində ümumi tədris vaxtının təxminən 11%-i incəsənət fənlərinə ayrılır, lakin yuxarı siniflərdə bu göstərici 7%-ə qədər enir. Deməli, beynəlxalq mühitdə də tendensiya ondan ibarətdir ki, yaş artdıqca incəsənət dərslərinin nisbəti azalır. Bununla belə, kiçikyaşlı dövrdə uşaqların formalaşmasında vizual incəsənətin rolu danılmazdır və məhz bu səbəbdən Azərbaycanın təhsil proqramlarında da ibtidai mərhələdə rəsm və təsviri sənət mütləq fənn kimi yer alır.

Göstəriləndiyi kimi, 2019-cu ildən 2024-cü ilə qədər ölkə üzrə uşaq incəsənət, musiqi və rəsamlıq məktəblərinin ümumi sayı sabit qalaraq 236 olmuşdur. Bu, bir tərəfdən həmin infrastrukturun dayanıqlılığını, digər tərəfdən son illərdə nə yeni məktəblərin açılmamasını, nə də mövcudların birləşdirilməməsini göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu məktəblər uşaqların yaradıcı inkişafında və erkən istedadlarının üzə çıxarılmasında mühüm rol oynayır.

Problemin aktuallığı. Kiçikyaşlı məktəblilərdə təsviri sənət məşğələləri vasitəsilə estetik-bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi müasir dövrdə xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Çünki qloballaşma şəraitində uşaqların yalnız nəzəri biliklərlə deyil, həm də yaradıcı təfəkkür, zövq, estetik baxış bucaqları ilə formalaşması cəmiyyətin intellektual və mədəni inkişafına xidmət edir. Erkən yaşlardan estetik tərbiyənin gücləndirilməsi uşaqlarda harmonik şəxsiyyətin

formalaşmasına, ətraf mühitə həssas münasibətin yaranmasına, bədii yaradıcılıq bacarıqlarının üzə çıxarılmasına şərait yaradır.

Problemin elmi yeniliyi. Kiçikyaşlı məktəblilərdə təsviri sənət məşğələləri vasitəsilə estetik-bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi mövzusu pedaqoji və psixoloji baxımdan yeni yanaşma tələb edir. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, mövcud tədqiqatda təsviri sənət dərslərinin yalnız rəsm çəkmə bacarığı ilə məhdudlaşmadığı, əksinə, uşaqlarda estetik zövqün formalaşdırılması, yaradıcı düşüncənin stimullaşdırılması və fərdi yaradıcılıq potensialının üzə çıxarılması üçün geniş imkanlar yaratdığı əsaslandırılır. Bundan əlavə, araşdırmada uşaqların psixoloji inkişaf xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq təsviri sənətin onların sosial-mənəvi tərbiyəsinə və emosional zənginləşməsinə təsiri yeni aspektdən izah olunur.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Kiçikyaşlı məktəblilərdə təsviri sənət məşğələləri vasitəsilə estetik-bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsinin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu yanaşma uşaqların məktəb mühitində yaradıcılıq potensialını üzə çıxarır, onların şəxsi maraq və istedadlarının inkişafına şərait yaradır. Belə məşğələlər uşaqlarda estetik zövqü formalaşdırır, gözəlliyi duymaq, dəyərləndirmək və yaradıcı şəkildə ifadə etmək bacarığını gücləndirir. Nəticədə harmonik inkişaf etmiş, emosional-intellektual cəhətdən zəngin, müstəqil düşüncəyə malik şəxsiyyət formalaşır.

Ədəbiyyat

1. https://edu.gov.az/uploads/emre-elave/2023/08/2023-24_tedris_plani-ve-qeydler.pdf.
2. https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2023_e13bef63-en/full-report/how-much-time-do-students-spend-in-the-classroom_258760fe.html
3. <https://tanisolaq.wordpress.com/2016/02/02/estetik-t%C9%99rbiy%C9%99-uzr%C9%99-respublika-t%C9%99dris-metodik-m%C9%99rk%C9%99zi-dun%C9%99n-v%C9%99-bu-gun>
4. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11422223>

N.T. Bağırzadə

Kiçikyaşlı məktəblilərdə təsviri sənət məşğələləri vasitəsilə estetik-bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi yolları Xülasə

Təsviri incəsənət dərsləri kiçik yaşlı məktəblilərdə estetik zövqün və bədii yaradıcılığın formalaşmasında mühüm təsiredici amildir. Bu dərslər və tapşırıqlar şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünü, müşahidə bacarıqlarını və özünü ifadə etmə bacarıqlarını təkmilləşdirir. Müxtəlif üsul və materiallarla işləmək onların marağını, istəyini artırır. Eyni zamanda təsviri incəsənət şagirdlərdə emosional sabitlik, əməkdaşlıq və özünə inam hissini inkişaf etdirməyə kömək edir. Bu dərslər həm də milli-mənəvi dəyərlərin aşılınması, vətənpərvərlik tərbiyəsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bundan əlavə, təsviri sənət vasitəsilə uşaqların həm estetik, həm də şəxsiyyət inkişafına fayda vermək mümkündür. Müxtəlif texnika və avadanlıqlarla işləmək onlara

maraq və həvəsin inkişafına kömək edir. Eyni zamanda, şagirdlərin incəsənətə müxtəlif yaradıcı üsullarla yanaşması və fərdi üslublarını inkişaf etdirməsi üçün müxtəlif üsullar vardır.

Н.Т. Багирзаде

**Пути развития эстетических и художественно-творческих способностей
младших школьников посредством занятий изобразительным искусством
Резюме**

Уроки изобразительного искусства играют важную роль в формировании эстетического вкуса и художественного творчества у младших школьников. Эти уроки и задания развивают творческое мышление, наблюдательность и навыки самовыражения учащихся. Работа с различными методами и материалами повышает их интерес и желание. Кроме того, изобразительное искусство способствует развитию у учащихся чувства эмоциональной устойчивости, коммуникабельности и уверенности в себе. Эти занятия также важны для привития национально-духовных ценностей и воспитания патриотизма. Кроме того, изобразительное искусство может способствовать как эстетическому, так и личностному развитию детей. Работа с различными техниками и оборудованием помогает развить у учеников интерес и энтузиазм. Кроме того, это открывает им новые творческие возможности для творчества и позволяет развить свой индивидуальный стиль.

N.T. Baghirzada

**Ways to develop aesthetic and artistic creative abilities in younger
schoolchildren through fine arts activities
Summary**

Fine arts lessons are an important influencing factor in the formation of aesthetic taste and artistic creativity in young schoolchildren. These lessons and tasks improve students' creative thinking, observation skills, and self-expression skills. Working with various methods and materials increases their interest and desire. At the same time, fine arts help students develop a sense of emotional stability, cooperation, and self-confidence. These classes are also important in terms of instilling national and spiritual values and educating patriotism. In addition, it is possible to benefit both the aesthetic and personality development of children through fine arts. Working with a variety of techniques and equipment helps to develop interest and enthusiasm in them. At the same time, it creates different ways for students to approach art in different creative ways and develop their individual styles.

Redaksiyaya daxil olub: 29.09.2025